

SÁFÁR GYULA

FORRÁSÉRTÉK VIZSGÁLAT A BÉKÉS MEGYEI TANÁCS VB ÉPÍTÉSI, KÖZLEKEDÉSI ÉS VÍZÜGYI OSZTÁLYA IRATAIBAN

Írásomban a Békés Megyei Tanács VB Építési, közlekedési és vízügyi osztálya iratairól szeretnék rövid áttekintést és iratértékelést adni. A jelentős mennyiségben levéltárba került iratanyag számos tervdokumentációt tartalmaz, de ezeken túl sok más típusú izgalmas irat is felbukkant a vizsgálat során. A szükséges rövid szervtörténeten túl, főként az előforduló irattípusok és az érdekesebb egyes iratok bemutatására törekedtem. A végén pedig egy rövid kitekintéssel szeretném felhívni a figyelmet a még kint lévő tanácsi-műszaki iratok átvételének szükségességére.

A fondképző a megyei tanácsok és a budapesti városi tanács felállításáról intézkedő 143/1950. (V.18.) MT. sz. rendelet nyomán építésügyi osztály néven, 11 fős létszámmal jött létre. Feladata főként az alsófokú hatóságok irányítása alá tartozó építésügyi szervek felügyelete, valamint másodfokú építésügyi hatósági jogkör gyakorlása volt.¹ 1954-ben az építési osztályt összevonták a közlekedési és a kommunális osztállyal, így város- és községgazdálkodási (VKG) osztállyá alakult. Az osztály főként az építésügyi igazgatással, lakásgazdálkodással és a helyi közlekedési- és ügyekkel kapcsolatos feladatokat látta el. Az 1956. 33. tvr. alapján 1956. december 31-i hatállyal megszűnt a Város- és Községgazdálkodási Minisztérium, így az osztály is. Jogutódja 1957-től az építési és közlekedési osztály lett.

Az osztály nevét a 36/1962. (Ép. É. 26.) ÉM. utasítás építési, közlekedési és vízügyi osztályra változtatta. Az építésügyi igazgatás terén főbb feladatai a másodfokú építésügyi feladatok ellátása, részvétel a regionális vizsgálatok és rendezési tervek készítésében, a településhálózat fejlesztésének helyi irányítása, a város- és községrendezési irányelvek kidolgozása és a műemlékvédelem voltak.² Ezenkívül az osztály foglalkozott lakásépítés-politikai-, helyi közlekedési és ügyekkel, valamint a helyi vízgazdálkodással kapcsolatos feladatokat is ellátta.

1968-tól az egyes minisztériumok külön szabályozták az egyes szakágak feladatkörét, így az építésügyi igazgatás, a közlekedésügy és a vízügyi szakigazgatás terén is.

¹ A Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága és szakigazgatási szervei iratai. Összeállította JÁROLI JÓZSEF. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2006. 79.

² MÜLLER VERONIKA: *A tanácsigazgatás szervei 1950–1970.* Új Magyar Központi Levéltár, Bp., 1988. 58.

1983 júliusától a közlekedéssel kapcsolatos feladatokat önálló osztály, a közlekedési osztály látta el. Az osztály neve építési- és vízügyi osztályra módosult. 1989-ben a megyei tanács megszüntette az építési- és vízügyi osztályt és a közlekedési osztályt is, helyette műszaki osztály felállításáról hozott határozatot.³

1984-ben az osztály dolgozóinak létszáma 25 fő volt. Az osztály élén osztályvezető állt, alatta a megyei főépítész, két osztályvezető-helyettes és a személyzeti csoportvezető működött. A megyei főépítész vezette a területrendezési és lakásépítési csoportot, amelynek főbb feladatai a következők voltak: terület- és telekgazdálkodási feladatok ellátása, területrendezési tervek elkészítése, főépítési teendők segítése, műemlékvédelem, hosszabb távú fejlesztési koncepciók kidolgozása, lakástervezéssel összefüggő beépítési tervek készítésének irányítása, környezetvédelmi ügyek, távközlési, erőáramú és biztosítóberendezésekkel (TEB) kapcsolatos adminisztráció, statisztikai feladatok. Az építéshatósági csoport végezte az építésügyi igazgatással kapcsolatos teendőket, feladata volt továbbá a levegőtisztaság védelme, a szociális követelményeknek nem megfelelő telepek felszámolása, az állami elővásárlási jog gyakorlása, az üresen álló családi házak vásárlása és a felügyeleti vizsgálatok összefogása. A vízminőség-javító program lebonyolítására alakult lebonyolító csoport feladata volt az éves beruházásokkal kapcsolatos teendők végrehajtása, a szerződések előkészítése, az elvégzett munkák igazolása, a műszaki ellenőrzés, az engedélyek, hozzájárulások beszerzése, a kisajátítás, a zöldkár, terület-igénybevétel rendezése, a szerződés- és értéknylvántartás, az adat-szolgáltatás, a statisztikai jelentések készítése és az együttműködés a tervezővel, kivitelezővel. A vízügyi csoport látta el a megyei vízgazdálkodás fejlesztésével kapcsolatos feladatokat, továbbá a vízellátás-csatornázás, fürdőszolgáltatás, a belterületi vízrendezés, a csatornabírság ügyek, a vízkontingens ügyek, a vízügyi igazgatás, a vízszennyvíz-közműtársulatok ügyei tartoztak feladatkörébe. A vállalatgazdálkodási és műszaki fejlesztési csoport gondoskodott a vállalatfelügyeletről, hozzátartoztak a kommunális ellátás ügyei, az építőanyag-ipari ágazati tevékenység koordinálásával kapcsolatos feladatok, a lakóház javítási ügyek, a munkavédelmi, tűzvédelmi feladatok, valamint a költségvetési üzemek szakmai felügyelete és irányítása.

A Békés Megyei Tanács VB Építési, közlekedési és vízügyi osztálya iratanyaga több részletben érkezett a levéltárba. Az első iratátvétel 1977-ben történt, az építési osztály 1948 és 1962 közötti iratait vette át a levéltár. Ez az iratanyag volt az akkor alakuló Békési Fióklevéltár első nagyobb iratátvétele. A következő iratbeszállításra 1984-ben került sor, ekkor a Békés Megyei Tanács osztályainak – köztük az építési, közlekedési és vízügyi osztály – iratanyagát vettük át. Az utolsó iratbeszállítás 2000-ben volt, ekkor vált teljessé a Békés Megyei Tanács levéltárban őrzött irategyüttese. A teljes iratanyag levéltári rendezése 2001-ben történt meg. A rendezést *Adamcsákéné Sebestény Márta*, *Bíró György* és *Farkas György* végezte. A 81,25 iratfolyóméter terjedelmű fond⁴ legnagyobb részét (65,64 ífm, 547 kisdoboz) az iktatott iratok teszik ki. Ezeket 1973-ig az iktatószám sorrendjében, 1974-től pedig a 8/1973 MTHH utasítás szerinti irattári tételek szerint rendezték. A fondban megtalálhatóak az E, F, G ágazati betűjelű építé-

³ JÁROLI, 2006. 80.

⁴ MNL Békés Megyei Levéltára, XXIII. 11.

si-városfejlesztési, közlekedési és vízügy-vízgazdálkodási akták. Az iktatott iratokon kívül említést érdemelnek az 1950–1951-ből a közületi építési engedélyek, illetve az 1952 és 1954 közötti egyedi közületi építési ügyek 15 és 11 kisdoboz terjedelmű sorozatai. Ezek a főként tervdokumentációkat tartalmazó ügyiratok településenkénti ábécésorrendben találhatóak az iratanyagban. Főleg óvodák, iskolák, szülőotthonok terveit találjuk itt, de községi víztelenítési iratok, valamint különböző gazdasági épületek tervrajzait, bővítési iratait ugyanitt helyezték el. Viszonylag teljes és nagy terjedelmű (46 kisdoboz) lakásstatisztikára vonatkozó iratok is helyet kaptak a fondban.

Ha néhány konkrét példán keresztül megnézzük, hogy milyen típusú iratokat tartalmaz az építési, közlekedési és vízügyi osztály iratanyaga, igen érdekes és összetett képet kapunk. Forrásértékét tekintve jelentősnek mondhatóak a szociális követelményeknek nem megfelelő telepek felszámolásával kapcsolatos iratok. Ez lényegében a cigánytelepek felszámolását jelentette. A 2014/1964 (V.4.) kormányhatározat alapján a telepeket a 15 éves lakásépítési terv keretébe illesztve kívánták megvalósítani. 1969-ben Békés megyében 4227 fő élt a felszámolásra kijelölt 37 telepen. A felszámolásra ítélt telepek főként a települések szélén, elkülönülve, vizes, mély fekvésű, egészségtelen területeken helyezkedtek el. Lakóik többsége alkalmi munkavégzésből élt, és többgyermekes családokba rendeződtek. A telepi épületek általában kis alapterületű vályog vagy sár putrik voltak, a telepeken az alapvető közműellátottság is megoldatlan volt.⁵ Az iratanyagban számos jelentést, adatszolgáltatást, kimutatást találunk a telepek felszámolásával kapcsolatban. 1967-ben például a megyei tanács építési, közlekedési és vízügyi osztálya a telepeknek a III. ötéves terv végéig történő felszámolása érdekében az Építésügyi Minisztériumba felterjesztendő javaslat összeállításához kért jelentést a járási és városi tanácsok építési osztályaitól, csoportjaitól. Ekkor az egyes tanácsok illetékességi területén lévő súlyponti (közút, vasút, üdülő övezet) területek közelében lévő telepek felszámolására vártak javaslatokat, illetve adatokat, amelyeket meg is kaptak a különböző tanácsoktól. Egy 1976-os kimutatás szerint a megyében 4922-ről 2286-ra csökkent a telepi lakosok száma, a telepi lakások száma pedig 1025-ről 585-re. Ugyanakkor Mezőberényben 1980-ban a „London” telepen lévő 47 lakóházból 26 volt putri vagy vizes épület, ezek felszámolását a VI. ötéves terv folyamán tervezték.

Békés megye belvíz sújtotta terület volt, ez tükröződik az iratanyagban is. Az 1970-es évekre a megye egyes településein rendkívüli belvízhelyzet állt elő. Számos kimutatás, adatlap található az iratokban a belvíz okozta épületkárokról, illetve a belvizes épületek felújításának állásáról. Igen érdekes irat az az előterjesztés, amelyet 1975-ben az építés-, közlekedési és vízügyi osztály készített a megyei végrehajtó bizottságnak a tanyás területek lehatárolásáról. Eszerint meghatározták a „tartósan fennmaradó tanyás területeket”, ezt azokra a tanyás térségekre értették, amelyekben a 40 tanya/km² sűrűséget meghaladó érték, valamint egy csoportban legalább 80 tanya található. Az előterjesztésből kiderül, hogy milyen építési szabályok vonatkoztak a tanyás területeken történő építkezésekre, illetve magukat a tanyás részeket is pontosan meghatároz-

⁵ KERESKÉNYINÉ CSEH EDIT: *Források a Békés megyei cigányság történetéhez. Dokumentumok a Békés Megyei Levéltárból.* Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2008. 257.

ták. Az előterjesztés melléklete pedig, a az ezredforduló után is fennmaradó külterületi lakóhelyek létesítmény- és fedezet szükségletéről közöl prognosztizálható adatokat.

Mivel az osztály másodfokú építésügyi hatóság volt, műszaki tervdokumentációkat nemigen tartalmaznak az itt őtözött építési ügyek, építési engedély kérelmek. Előfordult azonban, hogy az állampolgárok a rádióhoz, televízióhoz fordultak egy-egy ügy rendezése érdekében. Volt olyan eset is, hogy a Magyar Televízió küldte meg a megyei tanácsnak a panaszos levelet, azzal, hogy a kivizsgálás eredményéről, a tett intézkedésről tájékoztassák az érintett nézőt. Egyes esetekben lakóházak tervrajzait is csatolták az ügyirathoz, ilyenek voltak a magántervezői névjegyzékbe való felvétel iránti kérelmek. Előfordult, hogy a kérelmező az általa tervezett és felépített lakóházakról a tervrajzok mellé fényképeket is mellékelte. Más funkciójú épületek tervrajzai is előfordulnak: 1974-ben például a békéscsabai Kner Nyomda szanazugi üdülőjének bővítésével kapcsolatban kérte a beruházási stop feloldását, a kérelem mellett tervrajzokat is találunk. Nemcsak épületek tervdokumentációi találhatók az iratanyagban, hanem más típusúak is. 1976-ban például a Fekete-Körös mellett az egyik gát átépítésekor a Gyula-Városerdei Gyermeküdülőhöz légvezetéses távbeszélő leágazás létesítését tervezték, és egy történeti szempontból is érdekes helyszínrajzot mellékeltek az aktához. Közlekedéssel kapcsolatban is készültek tervrajzok, számos ilyen dokumentációt tartalmaznak az egyes ügyiratok, például gyalogátkelőhelyek világításához műszaki rajzokat, helyszínrajzokat.

Tervdokumentációkkal kapcsolatban nem lehet említés nélkül hagyni a Békés Megyei Tanács VB Tervosztálya iratai b) állagában található nagy mennyiségű tervanyagot.⁶ Ezek az osztály beruházásokkal kapcsolatos teendői folytán halmozódtak fel 1955 és 1981 között. Az összesen 272 kisdoboz (32,64 ifm) terjedelmű tervdokumentáció levéltári rendezése ugyancsak 2001-ben történt. Az iratanyagot *Takács Gábor* rendezte, ebben az esetben is a települések ábécésorrendjében. Az egyes településeken belül előre kerültek a város- és községrendezési tervek, majd az egyes települések víz-, gáz-, villanyellátására vonatkozó tervek következnek, végül az egyes középületek, gazdasági épületek tervdokumentációi. Az egyedi tervek iránt már több alkalommal érdeklődtek, főként fűtőkorszerűsítési, energetikai pályázatokhoz.

Az anyag jelentős részét a terület- és településrendezési tervek teszik ki. A rendezési terv egy adott területi egység (településcsoport, település, településrész) fejlődésének irányát, kereteit, illetve a fejlődést elősegítő létesítmények területi elhelyezését és rendszerét tartalmazó tervdokumentáció.⁷ A rendezési tervek tervlapokból és szöveges részből, elemzésből állnak. Bár a településrendezési tervek szöveges része általában testületi anyagokban is megtalálható, a két rész együtt képez jelentős forrásértéket. Egy közelmúltban történt irattár látogatás tapasztalati mutatták meg, hogy tanácsai rendezési terveket még őriznek a jogutód szervek. A Békés Megyei Önkormányzat kereste meg a levéltárat selejtezési és irattár rendezési tanácsadást kérve. Az önkormányzat irattárában jelentős mennyiségű ilyen iratra bukkant kollégánk. Az itt őrzött rendezési tervek között, például megtalálható Békés megye területi terve 1971–1975, több község álta-

⁶ MNL Békés Megyei Levéltára XXIII. 11. b.

⁷ RÉFI OSZKÓ MAGDOLNA: *Műszaki tervdokumentumok az államosított építőiparban*. Új Magyar Központi Levéltár, Bp., 1990. 186. (Levéltári Módszertani Füzetek 9. Tervek és térképek levéltárainkban 2.)

lános rendezési terve, Csorvás, Füzesgyarmat, illetve városrészekre vonatkozó tervek (Orosháza Szőlő városrész házhelyrendezési terve, Szarvas Szentesi út házhelyrendezési terv). Ezeken kívül említést érdemel a Mezőkovácsházi járás tanyai lakosság életkörülményeinek felmérése (1973), a falusi népművelés problémáit vizsgáló anyag (1968), a Békés megyei közüzemi vízművek arzénmentesítése II. (1982). A településrendezési tervek és a különböző tanulmányok az 1990 utáni önkormányzati időszakból is megtalálhatók az irattárban. Bár a településrendezési tervek több példányban készültek, egy részük megtalálható a VÁTI-nál, mégis a helytörténeti szempontokat figyelembe véve – egy előzetes iratértékelés után – érdemes ezeket az iratokat átvenni levéltári megőrzésre. Ha figyelembe vesszük, hogy a megyei önkormányzatok jelenleg komoly irattározási problémákkal küzdenek, még inkább fontosnak érezzük a rendezési tervek levéltári átvételét, mert lehet, hogy ezt később már nem tehetjük meg.

MAROSVÁSÁRHELYI ELISMERÉS AZ ELTE TÖRTÉNÉSZ PROFESSZORÁNAK

Tiszteletbeli doktori címet adományozott Szögi László történésznek, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) professzorának a marosvásárhelyi Petru Maior Egyetem.

A szakértő a kortárs történetírás területén végzett tudományos és szakmai kiválóságának elismeréseként, valamint Erdély modern kori történelmének megismeréséhez való hozzájárulásáért vehette át Doctor Honoris Causa díszoklevelet. Szögi László beszédében úgy fogalmazott: a díjnak a személyes elismerés mellett sokkal mélyebb jelentősége van.

„Közép-Kelet-Európa kis nemzetei sokkal többet őriztek meg azokból az európai értékekből, amelyekre napjaink nyugat-európai politikusai hivatkoznak. Régióinkból nem vesztett ki a nemzeti összetartozás, és most nem a nacionalizmusra, hanem inkább a patriotizmusra gondolok” – fogalmazott a történészként, levéltárosként és könyvtárosként is tevékenykedő professzor.

Szögi László úgy véli: súlyos válsághelyzet alakult ki napjainkra, ezért közös céljainkra és érdekeinkre kell figyelni, nem pedig arra, ami a múltban elválasztott. *„Ezen belül kiemelt szerepe lehet a román–magyar kapcsolatoknak, amint azt az európai és világtörténeti események most kikényszerítik, vagy ha úgy tetszik, elősegítik”* – fejtette ki a kitüntetett, aki kutatóként a magyar felsőoktatás 19. századi történetével, a magyar diákok külföldi peregrinációival, történeti földrajzzal és az egyházigazgatás történetével foglalkozik. Szögi László tíz magyarországi egyetem levéltári forrásainak összegyűjtését és rendezését végezte el.

Az ünnepségen laudációt mondó *Cornel Sigmirean*, az egyetem szenátusának elnöke elmondta: *„az 1948-ban Budapesten született Szögi László Magyarország, Ausztria, Franciaország, Lengyelország, Románia, Németország, Svájc és még számos ország archívumát kutatta fel, elemezte, rendszerezte”*.
